

देशद्रोह कायदा

- देशद्रोहाच्या गुन्हाशी संबंधित असलेल्या भारतीय दंड संहितेच्या कलम 124A च्या घटनात्मक वैधतेला आव्हान देणाऱ्या याचिकांवर आपला लेखी प्रतिसाद सादर करण्यासाठी सरकारने आणखी वेळ मागितला आहे.
- 2021 मध्ये, CJI (भारताचे सरन्यायाधीश) यांनी प्रश्न केला होता की महात्मा गांधी आणि बाळ गंगाधर टिळक यांच्या विरोधात वापरलेला वसाहतवादी कायदा स्वातंत्र्याच्या 75 वर्षांनंतरही कायद्याच्या पुस्तकात का टिकून राहिला?
- सरन्यायाधीशांनी म्हटले होते की देशद्रोह किंवा भारतीय दंड संहितेच्या कलम 124A चा सरकारकडून गैरवापर होण्याची शक्यता आहे.

ऐतिहासिक पार्श्वभूमी

- १७ व्या शतकात इंग्लंडमध्ये राजद्रोहाचे कायदे करण्यात आले, जेव्हा कायदेतज्ज्ञांचा असा विश्वास होता की, सरकारची चांगली मतेच टिकून राहिली पाहिजेत, कारण वॉर्ट मते सरकार आणि राजेशाहीला हानीकारक आहेत.
- हा कायदा मूळतः १८३७ मध्ये थॉमस मेकॉले या ब्रिटिश इतिहासकार-राजकारणी याने तयार केला होता, परंतु १८६० मध्ये भारतीय दंड संहिता (आयपीसी) लागू झाली तेव्हा तो अनाकलनीयपणे वगळण्यात आला.
- १८७० मध्ये सर जेम्स स्टीफन यांनी सादर केलेल्या दुरुस्तीद्वारे कलम १२४ अ समाविष्ट केले गेले जेव्हा या गुन्हाचा सामना करण्यासाठी विशिष्ट कलमाची आवश्यकता वाटली.
- आज देशद्रोह हा भारतीय दंड संहितेच्या (आयपीसी) कलम १२४ अ अन्वये गुन्हा आहे.

कलम 124 ए आयपीसी:

- "कोणतीही व्यक्ती जेव्हा शब्दांद्वारे, एकतर बोलली किंवा लिहिलेली, किंवा चिन्हांद्वारे, किंवा दृश्य प्रतिनिधित्वाद्वारे, किंवा अन्यथा, द्वेष किंवा तिरस्कार निर्माण करण्याचा प्रयत्न करते किंवा उत्तेजित करते किंवा भारतात कायद्याने स्थापित केलेल्या सरकारबद्दल असंतोष निर्माण करण्याचा प्रयत्न करते" तेव्हा राजद्रोह हा एक गुन्हा आहे, अशी व्याख्या यात करण्यात आली आहे.
- वैमनस्य आणि शत्रुत्वाच्या सर्व भावनांचा समावेश आहे. तथापि, द्वेष, तिरस्कार किंवा असंतोष निर्माण करण्याचा प्रयत्न न करता किंवा द्वेष, तिरस्कार किंवा असंतोष निर्माण करण्याचा प्रयत्न न करता टिप्पण्या या कलमाखाली गुन्हा ठरणार नाहीत.

देशद्रोहाच्या गुन्हासाठी शिक्षा

- तो अजामीनपात्र गुन्हा आहे. कलम 124A अंतर्गत शिक्षा तीन वर्षांपर्यंतच्या कारावासापासून ते जन्मठेपेपर्यंत आहे, ज्यामध्ये दंड जोडला जाऊ शकतो.
- या कायद्यांतर्गत आरोप असलेल्या व्यक्तीला सरकारी नोकरीपासून वंचित केले जाते.
- त्यांना त्यांच्या पासपोर्टशिवाय जगावे लागेल आणि आवश्यक असेल तेव्हा त्यांना न्यायालयात हजर करावे लागेल.

देशद्रोह कायद्याचे महत्त्व

- वाजवी निर्बंध (**Reasonable Restrictions**): भारतीय राज्यघटनेने (अनुच्छेद १९ (२) अन्वये या अधिकारावर (भाषण आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य) नेहमीच लागू केले जाऊ शकते असे वाजवी निर्बंध (अनुच्छेद १९ (२)) निश्चित केले आहेत, जेणेकरून त्याचा जबाबदार वापर सुनिश्चित करता येईल आणि तो सर्व नागरिकांना समान प्रमाणात उपलब्ध होईल याची खात्री करता येईल.
- एकता आणि अखंडता राखणे: देशद्रोह कायदा सरकारला देशविरोधी, फुटीरतावादी आणि दहशतवादी घटकांचा सामना करण्यास मदत करतो.

- राज्याची स्थिरता राखणे: हे निर्वाचित सरकारला हिंसाचार आणि बेकायदेशीर मार्गांनी सरकार उलथून टाकण्याच्या प्रयत्नांपासून संरक्षण करण्यास मदत करते. कायद्याने प्रस्थापित सरकारचे निरंतर अस्तित्व ही राज्याच्या स्थिरतेची अनिवार्य अट आहे.

देशद्रोह कायद्यातील समस्या

1. वसाहती काळातील अवशेष

- ब्रिटिश धोरणांवर टीका करणाऱ्या लोकांना बंदिस्त करण्यासाठी वसाहती प्रशासकांनी देशद्रोहाचा वापर केला.
- लोकमान्य टिळक, महात्मा गांधी, जवाहरलाल नेहरू, भगतसिंग इत्यादी स्वातंत्र्य चळवळीतील दिग्गजांना ब्रिटीश राजवटीत त्यांच्या "देशद्रोही" भाषणे, लेखन आणि क्रियाकलापांसाठी दोषी ठरविण्यात आले.
- अशा प्रकारे, राजद्रोह कायद्याचा सर्वास वापर वसाहती कालखंडाची आठवण करून देतो.

2. संविधान सभेची भूमिका

- संविधान सभेने राजद्रोहाचा राज्यघटनेत समावेश करणे मान्य केले नाही. त्यामुळे भाषण आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्यावर गदा येईल असे सदस्यांना वाटले.
- त्यांनी असा युक्तिवाद केला की लोकांच्या कायदेशीर आणि घटनात्मकरित्या हमी दिलेल्या निषेधाच्या अधिकाराला दडपण्यासाठी देशद्रोह कायद्याचे शस्त्र बनवले जाऊ शकते.

3. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निकालाचा अवमान करणे

- 1962 च्या केदार नाथ सिंग विरुद्ध बिहार राज्य खटल्यातील सर्वोच्च न्यायालयाने देशद्रोहाचा मर्यादित वापर, "अराजकता निर्माण करण्याचा हेतू किंवा प्रवृत्ती, किंवा कायदा व सुव्यवस्था बिघडवणे किंवा हिंसाचारास उत्तेजन देण्याचा हेतू किंवा प्रवृत्ती यांचा समावेश असलेल्या कृत्यांसाठी" मर्यादित केला आहे.
- अशा प्रकारे, शिक्षणतज्ज्ञ, वकील, सामाजिक-राजकीय कार्यकर्ते आणि विद्यार्थ्यांवर देशद्रोहाचा आरोप लावणे हे सर्वोच्च न्यायालयाच्या आदेशाची अवहेलना करण्यासारखे आहे.

4. लोकशाही मूल्यांचे दडपण

- वाढत्या प्रमाणात, देशद्रोह कायद्याच्या कठोर आणि गणनात्मक वापरामुळे प्रामुख्याने भारताचे एक निवडून आलेले हुकूमशाही म्हणून वर्णन केले जात आहे.

अलीकडील घडामोडी काय आहेत?

- फेब्रुवारी 2021 मध्ये, सर्वोच्च न्यायालयाने (एससी) एका राजकीय नेत्याला आणि सहा ज्येष्ठ पत्रकारांना अटकेपासून संरक्षण दिले, त्यांच्याविरोधात दाखल करण्यात आलेल्या अनेक देशद्रोहाच्या एफआयआरमध्ये, सत्यापित न झालेल्या बातम्या ट्विट आणि सामायिक केल्याच्या आरोपाखाली.
- जून 2021 मध्ये, आंध्र प्रदेश सरकारच्या जबरदस्ती कारवाईपासून दोन तेलगू (भाषा) वृत्तवाहिन्यांचे संरक्षण करताना सर्वोच्च न्यायालयाने राजद्रोहाची मर्यादा निश्चित करण्यावर भर दिला.
- जुलै 2021 मध्ये, सर्वोच्च न्यायालयात एक याचिका दाखल करण्यात आली होती, ज्यात देशद्रोहाच्या कायद्याचा पुनर्विचार करण्याची मागणी करण्यात आली होती, न्यायालयाने असा निर्णय दिला की, "'सरकारबद्दलची अनास्था' इत्यादी घटनाबाह्य अस्पष्ट व्याख्यांवर आधारित अभिव्यक्तीचे गुन्हेगारीकरण करणे हे कलम 19 (1) (अ) अंतर्गत हमी दिलेल्या मुक्त अभिव्यक्तीच्या मूलभूत अधिकारावर अवाजवी निर्बंध आहे आणि भाषणावर घटनात्मकदृष्ट्या अभेद्य 'चिलिंग इफेक्ट' कारणीभूत ठरतो".

पुढे जाण्याचा मार्ग

- देशविघातक, फुटीरतावादी आणि दहशतवादी घटकांचा मुकाबला करण्यासाठी आयपीसीच्या कलम १२४ अ ची उपयुक्तता आहे. तथापि, सरकारवरील असहमती आणि टीका हे दोलायमान लोकशाहीमध्ये जोरदार सार्वजनिक वादविवादाचे आवश्यक घटक आहेत. त्यांना राजद्रोह म्हणून बांधू नये.
- उच्च न्यायपालिकेने आपल्या पर्यवेक्षी अधिकारांचा वापर करून अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याचे संरक्षण करणार् या घटनात्मक तरतुदींसाठी दंडाधिकारी आणि पोलिसांना संवेदनशील केले पाहिजे.
- राजद्रोहाची व्याख्या संकुचित केली पाहिजे, केवळ भारताच्या प्रादेशिक अखंडतेशी संबंधित मुद्द्यांचा तसेच देशाच्या सार्वभौमत्वाशी संबंधित मुद्द्यांचा समावेश केला पाहिजे.
- राजद्रोह कायद्याच्या मनमानी वापराबद्दल जनजागृती करण्यासाठी नागरी समाजाने पुढाकार घेतला पाहिजे.

byjusexamprep.com